

Lukács B. György

A Mura Köztársaság képe az 1945 utáni szlovén történetírásban

A szlovén történészek és más társadalomtudományok művelői egymástól rendkívül eltérő módon tekintettek Tkálecz Vilmos (Vilmoš Tkalec) rövid életű államára, s különböző törekvéseket véltek felfedezni a Magyarországi Tanácsköztársaságtól függetlenedő Mura Köztársaság kikiáltása mögött. A többségében muravidéki szlovének lakta területen megalakuló „kérészállammal” kapcsolatos fő kérdés, hogy annak volt-e köze a népek önrendelkezésének elvéhez, azaz mennyiben tekinthető a muravidéki szlovének egykori államalakulatának. A Mura Köztársaság történelmi szerepéről igazán a második Jugoszlávia fennállása alatt folyt heves ideológiai vita, az egymással szemben álló kutatók elsősorban abban nem értettek egyet, hogy az forradalmi vagy kifejezetten ellenforradalmi képződmény volt-e.

A témáról szóló első tanulmányok megjelenése

A Mura Köztársaság témájáról az 1950-es években jelentek meg az első marxista történeti elemzések: Rudi Kyovsky jogászprofesszor, későbbi akadémikus először 1952-ben a *Delo* című szlovén napilapban foglalta össze meglátásait a témáról,¹ amit további két tanulmánya követett az 1950-es évek közepén.² Ezután Miroslav Kokolj történész publikált 1957-ben, a *Svet ob Muri* című regionális lapban egy újabb tanulmányt Tkálecz Vilmosról és államáról, amelyben újabb forrásokra hivatkozott.³ A tanítóként több évig a Muravidéken dolgozó Kokolj már korai írásaiban is azt bizonygatta, hogy a Mura Köztársaság ellenforradalmi képződmény volt. Ugyanakkor úgy vélte, hogy a muravidéki szlovén parasztság azért fordult szembe a Magyarországi Tanácsköztársasággal, mert annak vezetése „nem távolította el a fontosabb pozíciókból a régi nagymagyar sovínisztákat”, és nem fektetett elég

¹ Rudi Kyovsky: Slovenska krajina (Prekmurje) 1918–1919. *Delo*, 21. (1952), 5–6. 51–90.

² Rudi Kyovsky: Boljševiški režim v Prekmurju leta 1919. *Obmurski tednik*, 6. (1954), 39. 14–15.; Rudi Kyovsky: Novi dokumenti o boljševiškem režimu v Prekmurju leta 1919. *Naši razgledi*, 5. (1956), 8. 185–186.

³ Miroslav Kokolj: Prekmurje v prevratni dobi 1918–19. *Svet ob Muri*, 2. (1957). 241–280.

nagy hangsúlyt az agrár- és a nemzeti kérdés rendezésére, csak elviekben állva ki a nemzetek egyenjogúsága mellett.⁴

1959 szeptemberében Muraszombatban történészkonferenciát rendeztek, amelyen az említett Kyovsky az I. világháborút követő forradalmi időszakról tartott előadást. A tanácskozás 1961-ben megjelent konferenciakötetében Kyovsky méltatta a Magyarországi Tanácsköztársaságot, ám kiemelte, hogy a földosztás elmaradása elégedetlenné tette a parasztságot a Muravidéken, amelyet mint proletariátus nélküli, a klérus befolyása alatt álló régiót mutatott be. A Mura Köztársaságot Kyovsky is ellenforradalmi képződménynek nevezte, értékelése szerint az azt kikiáltó Tkálec az kezdetektől fogva „álcázott ellenforradalmár”, „az új hatalom belső aknája” volt, aki „egykori urai, a grófok szolgálatába állt”. Kyovskynál Tkálec a Tanácsköztársasággal szembe forduló ellenforradalmi felkelés vezetőjeként jelent meg, aki a tervezett dunántúli katolikus monarchia részévé tette volna az uralma alatt álló területet.⁵ Tanulmányában Tkálec ellenforradalmi meggyőződése bizonyítékának nevezte, hogy Jožef Klekl (Klekl József) katolikus pap, muravidéki szlovén politikai vezető visszaemlékezéseiben kifejezetten dicsérte őt.

A korabeli szlovén szerzők sokat hivatkoztak az MTA Történettudományi Intézetének kutatója, Kővágó László munkáira, aki elsőként foglalkozott behatóbban a Mura Köztársasággal, elsősorban *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben* című, 1964-ben kiadott művében. Kővágó egyenesen démonizálta Tkálecet és az általa kikiáltott államot. Szerinte az „tudatos ellenforradalmi tevékenységet” folytatott, s „csak a dolgozó nép megmentésére vonult szociáldemokrata zászló alatt”. A szerző egyfajta logikai csavarral arra a megállapításra jutott, hogy a Muravidéken olyan mély hatást gyakoroltak a Magyarországi Tanácsköztársaság eszméi, hogy a Mura Köztársaságot nemhogy nyíltan ellenforradalmi, de még a papi keresztényszocialista lobogó alatt sem merték kikiáltani.⁶ A magyar kutató szerint „hazug módon, a népek önrendelkezési jogára hivatkozva” szakítottak ki az ellenforradalom részére egy darabot a Tanácsköztársaságból. Könyvében tehát Tkálec állama a Magyarországi Tanácsköztársaságra leselkedő nagy veszélyként jelenik meg, ahonnan a dunántúli ellenforradalom kiindulhatott volna. Kővágó ennek megfelelően egy sor Lenin-idézettel támasztotta alá, miért volt jogos és indokolt a Mura Köztársaság elfojtása, és kiemelte a magyar Vörös Hadsereg katonáinak a rövid életű állam leverését követő méltányos bánásmódját. Az államalakulat kikiáltásának okai között a földosztás elmaradása mellett a „szociáldemokrata nemzeti nihilizmust” említette.⁷ Kővágó érvei és az általa felhasznált források értelmezése nagy hatással

⁴ Kokolj (1957): i. m. 259.

⁵ Rudi Kyovsky: *Revolucionarno obdobje v Slovenski krajini (Prekmurju) po Prvi svetovni vojni*. In Bogo Grafenauer (szerk.): *Prekmurski Slovenci v zgodovini: Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1961. 107.

⁶ Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, Akadémiai, 1964. 229–230.

⁷ Kővágó (1964): i. m.

voltak az írásait jól ismerő, a Mura Köztársaság ellenforradalmi mivolta mellett kardoskodó szlovén szerzőkre.

A korszak 1960-as évekbeli megítélésében nagy szerepe volt Miško Kranjec muravidéki szlovén írónak, akinek több művét, elsősorban a *Vörös Gárdista*⁸ című történelmi regényét sokan a mai napig forrásként idézik. Kranjec konferenciákon beszélt a Mura Köztársaságról, 1967-ben pedig a *Prispevki za zgodovino delavskega razreda* (Munkásmozgalom-történeti tanulmányok) című történeti lapban fogalmazott meg Kyovskyhoz és Kokoljhoz hasonló véleményt, bírálva a Magyarországi Tanácsköztársaság viszonyát a parasztsághoz és a nemzeti kérdéshez.⁹

„Forradalmi képződmény” – a Mura Köztársaság Julij Titl monográfiájában

A Mura Köztársaságról szóló, napjainkig egyetlen önálló monográfia 1970-ben – a soknemzetiségű jugoszláv állam jelentős gazdasági, majd politikai és társadalmi átalakulását hozó, a kulturális életben is enyhüléssel járó jugoszláviai reformkorszak csúcspontján – jelent meg Julij Titl szlovén gazdaságtörténész tollából. Az 1960-as évek második felében kezdődő időszak a horvát és a szerb értelmiség kulturális ügyekben folytatott vitáitól volt hangos. Számos, addig elhallgatott kérdés került ekkor napirendre, mint a horvátok egyenjogúsága vagy a szerb tagköztársaságon kívül élő szerb lakosság jogai. Ezek az évek Szlovéniában is szabadabb politikai légkört teremtettek; olyan művek jelenhettek meg, amelyeket a hatalom addig nem engedélyezett volna. A Kokoljhoz hasonlóan több évig muravidéki tanítóként dolgozó Titl művéről is elmondható, hogy a témáról író elődeihez képest ideológiai értelemben érezhetően semlegesebb hangvételű.

A *Mura Köztársaság 1919* című kötet szerzője a fentebb tárgyalt kutatókkal ellentétben Tkálecz államát „forradalmi képződményként” mutatta be, amelyet meglátása szerint „a muravidéki szlovének azért hoztak létre fegyveres felkelésükkel, hogy abban a szocializmust építsék”. A gazdaságtörténész könyvében Tkáleczet „szocialista forradalmárnak”, a Mura Köztársaságot „nemzeti köztársaságnak” nevezte, ami szerinte „előrelépést jelentett a Muravidék teljes felszabadítása, az anyanemzethez való csatlakozás irányában”.¹⁰ A rövid életű államalakulat kikiáltásának legfőbb okait elemezve Titl kiemelte, hogy „a magyar nacionalizmus a Tanácsköztársaság megalakulása előtt is, a proletár állam fennállása idején pedig különösen negatívan viszonyult a szlovén nemzeti kérdéshez”, és hozzátette, hogy a Magyarországi

⁸ Miško Kranjec: *Rdeči gardist: Roman v dveh knjigah*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1965.

⁹ Miško Kranjec: Pregled dogodkov leta 1918 in 1919 v Prekmurju. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 7. (1967), 1–2. 135–140.

¹⁰ Julij Titl: *Murska republika 1919*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1970. 75.

Tanácsköztársaság a muravidékieknek azt a minimumot sem adta meg, amit számukra a polgári uralom alatt biztosítottak.¹¹

A szlovén történész megállapítása szerint a Tanácsköztársaság teljesen figyelmen kívül hagyta az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően is magyar fennhatóság alatt maradt „elnyomott népek” vágyait és törekvéseit, a központi hatalom minden függetlenedési kísérletre Magyarország elleni ellenséges cselekményként tekintett, amelyeket emellett még az ellenforradalmi jelzővel is illettek. Titl elvetette, hogy a Mura Köztársaság megalakulása külső – ausztriai, illetve jugoszláviai – beavatkozás eredménye lett volna, vagy Tkálecz csempészeti ügyleteinek biztosítását szolgálta volna, és leszögezte, hogy annak kikiáltásához „megoldatlan belső ellentmondások vezettek”, amelyek meglátása szerint 1918 óta világosan látszottak, és amelyek „részben a Jugoszláviához való csatolással, teljesen pedig 1945 után oldódtak meg”. A délszláv államhoz való csatlakozást dicsőítve Titl kifejtette, hogy a Mura Köztársaság kikiáltásához az vezetett, hogy a muravidéki szlovének az I. világháborút követően rögtön felismerték, számukra szociális és nemzeti értelemben is az egyetlen megoldást az anyanemzettel való egyesülés, a Jugoszláviához való csatlakozás jelenti, hiszen a magyar hatalom mindig is csak részleges autonómiát lett volna hajlandó biztosítani számukra. Titl – Kővágó László téziseit vitatva – elutasította, hogy a Mura Köztársaság az ellenforradalom kezdete lett volna, ehelyett a muravidéki szlovén autonómia reális lehetőségeként tekintett rá, amit a központi hatalom egyébként megtagadott. Titl összegzése szerint a muravidéki szlovének az agrár- és a nemzeti kérdés megoldatlansága miatt a Jugoszláviához való csatlakozásban vagy a saját önkormányzatiságban látták a megoldást.

Az 1970-ben megjelent kötet szerzője emellett kiemelte a Muravidék ellátásának elhanyagolását, ami miatt szerinte a területnek valójában önellátásra kellett berendezkednie, és szintén kulcsfontosságúnak nevezte a Magyarországi Tanácsköztársaság agrárpolitikával kapcsolatos hibáit, amelyekkel elriasztották a Muravidéken a többséget alkotó kisbirtokosokat és földnélkülieket.¹² A szlovén gazdaságtörténész szerint a Tanácsköztársaság sem tette lehetővé a muravidékiek régi vágyának megvalósulását, vagyis nem juttatta földhöz azokat, akik azt megművelték, ezért a hatalom kezdeti aktív támogatása után a lakosság elfordult tőle. Tkálecz népszerűségének okát éppen abban látta, hogy az beszédeiben a nagybirtokosi és az egyházi földterületek felosztását ígerte.

Titl a Mura Köztársaság szocialista berendezkedésének bizonyítékai között említette a kikiáltását követően Budapestre küldött távirat szövegét és a rövid életű állam vezetői által tartott beszédek során elhangzottakat. Kiemelte, hogy a Mura Köztársaság mintái a Magyarországi Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország voltak, érvelése szerint pedig – amennyiben valóban ellenforradalmi képződmény lett volna – bizonyosan a kapitalista társadalmi berendezkedésre jellemző rendszert

¹¹ Titl (1970): i. m. 73–74.

¹² Titl (1970): i. m. 75.

és megnevezést vett volna fel. Titl szerint a Mura Köztársaságnak programja és jellemzői alapján sem volt köze a magyar ellenforradalmi szervezkedéshez. Ennek bizonyítékai között említette, hogy a szlovén lakosságú területeken kívül nem terjeszkedett, holott meglátása szerint Tkáleczék nagyobb nehézségek nélkül elfoglalhattak volna tisztán magyarlakta településeket is, amennyiben a cél valóban a nyugat-magyarországi ellenforradalmi erőkkal való közvetlen kapcsolat megteremtése lett volna.¹³

Szerinte a Mura Köztársaság kétségtelenül a szocialista társadalomépítést folytatta, erre utalt felépítése és a nagybirtokok és az egyházi birtokok felosztását tartalmazó programja. Emellett kifejtette, hogy az államalakulat kikiáltásának alapját a népek önrendelkezésének elve adta, ami Titlnél „a szocialista viszonyok gyorsabb fejlődésének alapfeltétele”, hiszen meglátása szerint „a szocialista viszonyok helyes fejlődését akadályozta”, hogy a Tanácsköztársaság nem magyar nemzetei a gyakorlatban nem voltak egyenjogúak, azaz a deklarált elv nem érvényesült. Ennek egyik bizonyítékát abban látta, hogy a Muravidéken mindenhol a magyar volt a hivatalos nyelv, ott is, ahol képzett helyi, nem magyar nemzetiségű káderek álltak rendelkezésre.

A kötet szerzője szerint a Tanácsköztársaság vezetése sem tartotta ellenforradalmi cselekménynek a muravidéki felkelést, és a Mura Köztársaság forradalmi mivoltának bizonyítékai között említette, hogy annak vezetése a továbbiakban is együtt akart működni a Magyarországi Tanácsköztársasággal, igényt tartott annak segítségére, holott ellenkező esetben biztosan valamely „burzsoá társadalmi berendezkedésű” országhoz kötődött volna. Titl ehhez sietve hozzáfűzte, hogy Tkálecz állama Jugoszláviával is jó viszonyt kívánt ápolni.¹⁴

Az említett Jožef Klekl és egykori segédje, a Mura Köztársaság megalakításának mellékszereplője, Vincenc Šeruga esetére Titl is kitért. Mindketten azt vallották, hogy a muravidéki felkelés ellenforradalmi jellegű volt, és a Tanácsköztársaság megbuktatására irányult, ám a kötet szerzője felhívta a figyelmet arra, hogy mindketten a Magyarországi Tanácsköztársasággal szemben kifejezetten ellenséges bíróság előtt tettek vallomást. Šeruga a maribori bíróság előtt igyekezett magát ellenforradalmi szereplőként feltüntetni, Klekl pedig a Horthy-rendszer bírósága előtt tett hasonló tartalmú vallomást, 1941 augusztusában. Titl szerint „a munkásmozgalom elleni terror” kezdetén tett vallomások semmiféle bizonyítékot nem jelentenek a Mura Köztársaság valódi jellegére nézve.¹⁵ Titl megjegyezte továbbá, hogy a korabeli szlovén lapok, így a *Murska straža* és a *Straža* című is a Jugoszláviához való csatlakozás előtti átmeneti állapotként írt a Mura Köztársaságról, s nem számoltak be a muravidéki felkelés valódi okairól.

¹³ Titl (1970): i. m. 76–77.

¹⁴ Titl (1970): i. m. 77.

¹⁵ Titl (1970): i. m. 81.

Titl Stromfeld Aurélnak, a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnökének jelentését is idézi, amelyben a katonatiszt a Mura Köztársaság kikiáltásának okait politikainak nevezte. A történész úgy vélte, hogy Stromfeld egyértelműen az autonómiára és az agrárkérdésre utalt, nem pedig ellenforradalomra gondolt, hiszen – Titl érvelése szerint – ebben az esetben nem az lett volna a javaslata, hogy az ellen ne katonai, hanem politikai megoldást alkalmazzanak.¹⁶ Titl szerint az ellenforradalmi jelleg ellen szól az a tény is, hogy a Tanácsköztársaság vezetése a „proletárhatalom” visszaállítását követően nem alkalmazott repressziót a muravidéki felkelők ellen, a letartóztatottak többségét néhány nap után szabadon bocsátották, és az Ausztriába szökötteket is amnesztiában részesítették. Forradalmi bíróság sem működött, ami Titl szerint szintén arra mutat, hogy a Tanácsköztársaság vezetése a megoldatlan muravidéki problémák eredményeként, s nem ellenforradalomként tekintett a Mura Köztársaságra. Megemlíti, hogy ezzel szemben Budapesten a lendvai, ellenforradalmi jellegű felkelésben részt vevőket forradalmi bíróság elé állították, és halálra vagy hosszú börtönbüntetésre ítélték. A lendvai eseményeknek pedig nem volt halálos áldozata, és komoly anyagi kár sem keletkezett, miközben a Mura Köztársaság alakulataival vívott harcokban a magyar Vörös Hadsereg viszonylag nagy veszteségeket szenvedett.¹⁷ A szerző szerint a Mura Köztársaság és a lendvai felkelők programjainak összevetése is világosan mutatja, hogy csak az utóbbi tekinthető ellenforradalminak.

„Egy magyarpárti ellenforradalmi akciója” – a Mura Köztársaság újra napirenden

Julij Titl monográfiája mégsem tisztázta egyszer s mindenkorra a Mura Köztársaság jellegének kérdését. A téma kutatása 1975-ben, tehát már a jugoszláv „reformévek” után, a diktatúra lazulása következtében felszínre törő erők hatalmi szóval való elfojtását követő visszarendeződés idején élénkült ismét fel, amikor felmerült, hogy Muraszombatban emlékművet állítsanak a Mura Köztársaságnak. Az ezzel kapcsolatosan kialakult vita arra ösztönözte a muravidéki kommunista pártszervezetet, hogy a Szlovénia Kommunista Szövetsége elnökségéhez tartozó történettudományi bizottsághoz forduljon szakvéleményért. Ennek eredménye lett végül az 1979 májusában, Radenciben megtartott nagyszabású konferencia. *Az 1918–1920 közötti muravidéki forradalmi események* című tanácskozás egyik legfőbb deklarált célja a Mura Köztársaság és Tkálec Vilmos valódi szerepének tisztázása volt. A konferenciára horvát és magyar előadók is érkeztek. Az esemény politikai jelentőségét jelezte, hogy azon megjelent a belgrádi magyar nagykövet és a szlovén parlament akkori elnöke, a Szlovén Köztársaság későbbi első köztársasági elnöke, a muravidéki születésű Milan Kučan is.

¹⁶ Titl (1970): i. m. 78.

¹⁷ Titl (1970): i. m. 79.

A fentebb már említett Miroslav Kokolj a konferencia 1981-ben kiadott kötetében jelentette meg a Muravidék 1918–1919 közötti eseményeit összefoglaló 150 oldalas tanulmányát. Napjainkig sokat idézett írásában Kokolj tételezen elutasította Titl monográfiájában kifejtett állításait. Kokolj szerint a Mura Köztársaság célja nem az volt, hogy a muravidéki szlovének megkapják a Magyarországi Tanácsköztársaság idején hiányolt autonómiát, az önálló államot nem a muravidéki szlovének nemzeti és szociális felszabadulása, saját szocialista fejlődése érdekében kiáltották ki, ahogyan Titl tartotta, hanem a bécsi Antibolsevista Comité támogatásával jött létre.¹⁸ Kokolj Tkálecz és Szapáry László muraszombati gróf ellenforradalmi terveiről írt, a Mura Köztársaság kikiáltásának valódi célja pedig szerinte egy, a teljes Dunántúlra kiterjedő kis magyar állam létrehozása volt, amely a bolsevikok legyőzését követően a szlovéniai Mariborig terjedt volna.¹⁹ A szlovén történész szerint a Magyarországi Tanácsköztársaság alkotmánya nem akadályozta a muravidéki szlovéneket nemzeti jogaik gyakorlásában, és kifejtette, hogy azt éppen a Tkáleczhez hasonló „magyarpárti” szlovének akadályozták a leginkább.

Kokolj azt bizonygatta, hogy Tkálecz ugyan szlovén származású volt, ám nem volt semmiféle szlovén nemzeti tudata, és nem nemzettársai nemzeti jogaiért küzdött, hanem fontosabb volt számára a magyar államhoz való tartozás eszméje. Kokolj Tkáleczet „megrögzött magyarónként” mutatta be, aki a háború alatt katonatisztként bátran harcolt a magyar hazáért. A történész emlékeztetett Tkálecz korábbi muraközi rémtetteire is, amelyeknek meglátása szerint kifejezetten „nemzeti sovínisza jellege volt”.²⁰ Kokolj szerint a Mura Köztársaság kikiáltója nemcsak a Muravidék Magyarországtól való elszakadását ellenezte, hanem annak autonómiáját is. Titl tézisére, miszerint a Tanácsköztársaság nem volt hajlandó megadni a muravidékieknek azt a minimumot sem, amit számukra a polgári uralom alatt biztosítottak, Kokolj válasza az volt, hogy a muravidékieknek ezen utóbbi időszakban semmiféle nemzeti jogaik nem voltak. Meglátása szerint Tkálecz és társai a Károlyi- és a Kun-kormány idején is „vendekként”, később „szlovénül beszélő magyarokként” kezelték a muravidéki szlovéneket. Kokolj szerint a Magyarországi Tanácsköztársaság vezetése nem vádolható a muravidéki szlovének hátrányos nemzeti megkülönböztetésével.

A történész elvetette Titl felvetését, miszerint a Mura Köztársaság szocialista berendezkedésének bizonyítéka lett volna a kikiáltását követően Budapestre küldött távirat tartalma, és azt sem fogadta el érvként, hogy amennyiben valóban ellenforradalmi képződmény lett volna, bizonyosan a kapitalista társadalmi berendezkedésre jellemző rendszert és megnevezést vett volna fel, ahogy azt Titl állította. Kokolj

¹⁸ Miroslav Kokolj: Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919. In Janko Liška – Miroslav Ravbar (szerk.): *Revolucionarno vrenje v Pomurju 1918–1920. Zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1981. 53–205., 163.

¹⁹ Kokolj (1981): i. m. 158.

²⁰ Kokolj (1981): i. m. 164.

szerint a forradalom ellenségei „szerettek ideiglenesen, báránybőrbe bújt farkas-ként forradalmi jelszavakat hirdetni, így megtévesztve a tömeget”, s meglátása szerint Tkáleczék csakis ezért hivatkoztak táviratukban a nemzetközi szociáldemokráciára.²¹ Kokolj kiemelte továbbá, hogy a Tkálecz vezette köztársaság neve a semleges földrajzi név mellett nem tartalmazott semmiféle nemzetiségre utaló jelzőt, aminek oka szerinte az volt, hogy nem akarta elriasztani a magyarpártiakat és a magyarokat. Kokolj azzal is vitába szállt, hogy Titl a Mura Köztársaság és a magyar ellenforradalmi szervezkedések közötti kapcsolat elleni bizonyítékként hivatkozott arra a tényre, hogy Tkálecz nem terjeszkedett túl a szlovénlakta területeken – szerinte a valóságban ehhez nem is lett volna elég fegyverese. Kokolj Titlnek azt az állítását is elutasította, hogy a Mura Köztársaság felépítése és programja szerint is világos volt, hogy az a szocialista társadalomépítést folytatta. Kiemelte, hogy a rövid életű állam vezetése Tkálecz bizalmasaiból állt, akikhez csatlakoztak a „lelkészek által a bolsevizmus ellen hergelt” vagyonos parasztok, azaz alapvetően „szocialistaellenes struktúrák”. Kokolj azt is megalapozatlannak tartotta, miszerint a Mura Köztársaság jó viszonyban akart maradni a Magyarországi Tanácsköztársasággal, és vitatta kollégája nézetét, miszerint a muravidéki államalakulat programja tartalmazta volna a nagybirtok és az egyházi birtok felosztását. Kokolj Kleklre hivatkozva állította, hogy Tkálecz csak azoknak ígért a „papok földjéből”, akiket önkéntes katonái közé akart csábítani.²²

Kokolj szerint a Mura Köztársaságot nem a népek önrendelkezési joga alapján hozták létre, ahogyan azt Titl állította, hanem az államalakulat a bécsi magyar ellenforradalmi emigráció és szövetségesük, Tkálecz Vilmos műve volt, aki csak akkor döntött a Magyarországi Tanácsköztársaságtól való elszakadás mellett, amikor felfedték az ellenforradalmi erőkkel való együttműködését.²³ Kővágóra és Klekl vizsgálataira hivatkozva leszögezte, hogy a Mura Köztársaságnak azt a szerepet szánták, hogy a Tanácsköztársaság ellen induló erők gyülekezési helye legyen.²⁴ Kokolj elismerte, hogy a külső és belső nehézségekkel küzdő Tanácsköztársaság nem tudta rövid távon megoldani a gazdasági nehézségeket és rendezni a politikai kérdéseket, ami miatt csökkent a szlovén nép tagjainak beléjük vetett bizalma, ám azt elutasította, hogy a Mura Köztársaságra a muravidéki lakosság felszabadítási kísérleteként lehetne tekinteni.²⁵

Miroslav Kokolj azt is kifogásolta, hogy Titl saját tézisei alátámasztására Stromfeld Aurél jelentésére épített, amelyben az politikai okokra vezette vissza a Mura Köztársaság kikiáltását. A történész szerint Stromfeld ezzel valójában Tkálecz „antiszocialista” politikai viselkedését ítélte el. Kővágóra hivatkozva

²¹ Kokolj (1981): i. m. 165.

²² Kokolj (1981): i. m. 167.

²³ Kokolj (1981): i. m. 166.

²⁴ Kokolj (1981): i. m. 168.

²⁵ Kokolj (1981): i. m. 169.

Kokolj szintén elutasította, hogy a Tanácsköztársaság vezetése a megoldatlan muravidéki problémák következményeként, s nem ellenforradalomként tekintett a Mura Köztársaságra.²⁶ Leszögezte, hogy teljes mértékben egyetért Kővágó László megállapításával, aki szerint a muravidéki államkezdemény letörése „megalapozott, a marxizmus-leninizmus szellemének megfelelő” cselekedet volt.

Az 1970-es évek végén megjelent, a közvetlenül az I. világháborút követő korszak muravidéki eseményeit (is) elemző többi szlovén mű szerzői nem tárgyalták ilyen részletességgel Tkálec államát. Túlnyomó többségük a Muravidék Jugoszláviához való csatolásának előkészítésére koncentrált. Ilyen volt Lojze Ude történész *Harc az északi szlovén határért 1918–1919* című, az 1970-es évek második felében megjelent munkája, amelyben a Mura Köztársaság esetét tárgyalva – Kokoljra, Titlre és Miško Kranjcecre hivatkozva – a muravidéki parasztság elégedetlenségét hangsúlyozta, ennek okát pedig a nemzeti és agrárkérdés kezelésének hibáiban találta meg. Ude e helyütt kiemelte, hogy a Jugoszláv Királyság által 1919 januárjában bejelentett szerény agrárreform is többet kínált, mint a Magyarországi Tanácsköztársaság. A szlovén történész összegzése szerint „Jugoszlávia nemcsak nemzeti, hanem paradox módon szociális és osztályszempontból is vonzóbbnak bizonyult, mint a Tanácsköztársaság”.²⁷

A Mura Köztársaság értelmezése és emlékezete a rendszerváltás után

A rendszerváltást és Szlovénia függetlenedését követően elmúlt az I. világháborút követő „forradalmi évek” iránti ideológiai alapú érdeklődés. A szlovének történetét összefoglaló 1991 utáni művek alig tesznek említést Tkálec államáról. A két világháború közötti korszak kutatói – mint például Jurij Perovšek – által kiadott munkák muravidéki eseményeit tárgyaló részeiben szintén kevés szó esik a muravidéki szlovének lakta területen létrejött kis államról. A korszakról írt kötetekben, tanulmányokban Tkálecet vitatott személyiségnek nevezik, utalva gyanús csempészügyleteire. A Mura Köztársaság említésekor rendszerint hangsúlyozzák, hogy szlovén földön ez volt az egyetlen „szovjet típusú” államalakulat. Metka Fujs történész, a Muravidéki Múzeum igazgatója a Muravidék és Szlovénia egyesülésének 80. évfordulójára, 1999-ben kiadott kötetben a Mura Köztársaságot „bolsevik államalakulatnak” nevezte, „melynek aligha volt köze a népek önrendelkezési jogához”.²⁸ Dušan Necák ljubljanaei történész egy 1996-os munkában azt írja, a már elvégzett,

²⁶ Kokolj (1981): i. m. 166.

²⁷ Lojze Ude: *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919*. Maribor, Založba obzorja, 1977. 282–284.

²⁸ Metka Fujs: *Prekmurci v dvajsetem stoletju*. In Janez Balažic – Metka Fujs (szerk.): *Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij*. Murska Sobota, Pokrajinski muzej, 2000. 68.

meglehetősen aprólékos kutatások ellenére nyitott kérdés, hogy a Mura Köztársaság szlovén állam volt-e egyáltalán.²⁹

A műveiben a Mura Köztársaságot is értékelő Göncz László szlovéniai magyar kutató ezt egyértelműen elveti, kiemelve, hogy Tkálecz nem kapcsolódott a mura-vidéki szlovén papság által korábban megfogalmazott autonómiatörekvésekhez, s nem volt ehhez kidolgozott programja sem.³⁰ Göncz szerint a Mura Köztársaság elsősorban Tkálecz egyéni céljait szolgálta, de azt is elutasította, hogy annak köze lett volna a Dunántúlon kibontakozó ellenforradalomhoz.³¹ A téma érintőlegesen került elő a Zsiga Tibor szombathelyi történész Muravidékről szóló, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet által kiadott 1996-os könyve³² kapcsán kibontakozó heves vita során, amelyet elsősorban Vilko Novak muravidéki szlovén szlavista és néprajztudós kezdeményezett, aki többek között azt vetette Zsiga szemére, hogy az megkérdőjelezte a muravidéki szlovének szlovén mivoltát.³³ A magyar történész sokat támadott könyvében a Mura Köztársasággal kapcsolatban ugyanakkor elismerte, hogy annak „alapját a népek önrendelkezési elve adta meg”, hozzátéve, hogy megalakítása „nem irányult a terület országtól való elszakítására, más államhoz való csatolására”. Zsiga a rövid életű állam kikiáltása mögött a csempészetbe keveredett Tkálecz és társai érdekeit látta.³⁴

Matija Slavič, a párizsi békekonferencián részt vevő jugoszláv küldöttség Muravidékért felelős referense – 1999-ben újra kiadott – visszaemlékezéseiben a Mura Köztársaság leverésére érkező, általa „terroristáknak” nevezett csapatok tagjairól azt írta, hogy azokat a pénz mellett a magyar nemzeti eszme is hajtotta: azzal lelkesítették őket, hogy felkelő szlovének ellen kell harcolniuk, s végül csalódtak, amikor magyarul értő lakosságot találtak ott, nem valamiféle szlovén nemzeti mozgalmat. A Tanácsköztársaság hatalmának visszaállítását követően Slavič ugyanakkor vallás- és szlovénellenes jelenségekről számolt be.³⁵ Slavičot idézi a párizsi békekonferencia Muravidékkel kapcsolatos rendelkezéseiről írott 2019-es művében Uroš Lipušček is, aki a Mura Köztársaságot a rossz életkörülmények miatti népi elégedetlenség ered-

²⁹ Janez Balažic – Vándor László (szerk.): *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru. Zbornik referatov mednarodne znanstvene konference v Lendavi, 10–12. maj 1995.* Murska Sobota – Zalaegerszeg, Pokrajinski muzej – Göcseji Múzeum, 1996.

³⁰ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001. 63.

³¹ Lásd Göncz László tanulmányát a 309. oldalon.

³² Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.

³³ Lásd Vilko Novak: Zsiga Tibor: Muravidéktől Trianonig... *Zgodovinski časopis*, (1997). 3. 428–430.; Vilko Novak: *Zgodovina iz spomina/Történelem emlékezetből.* Ljubljana, Založba ZRC – ZRC SAZU, 2004.

³⁴ Zsiga (1996): i. m. 65.

³⁵ Matija Slavič: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki.* Murska Sobota, Pomurska založba, 1999. 42.

ményének nevezi, Tkáleczre pedig csak magyarpártiként hivatkozik.³⁶ Lipušček azt is kiemeli, hogy a párizsi békekonferencián a Mura Köztársaságról nem esett szó.³⁷

A tárgyalt időszakról szélesebb rétegek szerezhettek tudomást a szlovén állami televízió által 2014-ben, a Mura Köztársaság kikiáltásának 95. évfordulója alkalmából bemutatott dokumentumfilmnek köszönhetően. A színvonalas alkotásban megszólaltak a téma említett szakértői, Metka Fujs, Dušan Nečak és Göncz László is. Tkálecz muraközi horvátok ellen elkövetett rémtetteiről Branimir Bunjac egykori horvát politikus és történész számolt be. A Mura Köztársaságra a 100. évfordulón is irányult némi figyelem. 2019-ben egy fiatal radikális baloldali történészhallgató jelentetett meg ismeretterjesztő jellegű munkát az 1919-es év muravidéki eseményeiről, kiemelten tárgyalva Tkálecz államát.³⁸ Komolyabb tudományos értekezés azonban ekkor sem készült a témáról, hiszen világossá vált, hogy az a hagyományos ideológiai és nemzeti narratívákba egyaránt nehezen illeszthető be. Tkálecz államának alig volt köze a népek önrendelkezési jogához, nem tekinthető a muravidéki szlovének önálló államiságra való törekvése gyümölcseének és a Jugoszláviához való csatlóás előkészítésének sem, ilyenformán a muravidéki szlovének és a többi szlovén egyesülésének ünneplésében sem kaphat szerepet.

Felhasznált irodalom

- Balažic, Janez – Vándor László (szerk.): *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru. Zbornik referatov mednarodne znanstvene konference v Lendavi, 10–12. maj 1995*. Murska Sobota – Zalaegerszeg, Pokrajinski muzej – Göcseji Múzeum, 1996.
- Fujs, Metka: Prekmurci v dvajsetem stoletju. In Janez Balažic – Metka Fujs (szerk.): *Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij*. Murska Sobota, Pokrajinski muzej, 2000.
- Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.
- Kokolj, Miroslav: Prekmurje v prevratni dobi 1918–19. *Svet ob Muri*, 2. (1957). 241–280.
- Kokolj, Miroslav: Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919. In Janko Liška – Miroslav Ravbar (szerk.): *Revolucionarno vrenje v Pomurju 1918–1920. Zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1981.
- Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, Akadémiai, 1964.
- Kranjec, Miško: *Rdeči gardist: Roman v dveh knjigah*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1965.
- Kranjec, Miško: Pregled dogodkov leta 1918 in 1919 v Prekmurju. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 7. (1967), 1–2. 135–140.
- Kyovsky, Rudi: Slovenska krajina (Prekmurje) 1918–1919. *Delo*, 21. (1952), 5–6. 51–90.
- Kyovsky, Rudi: Boljševiški režim v Prekmurju leta 1919. *Obmurski tednik*, 6. (1954), 39.

³⁶ Uroš Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919. Vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej*. Petanjci, Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2019. 106.

³⁷ Lipušček (2019): i. m. 108.

³⁸ Darjan Lorenčič: *1919: Rdeče Prekmurje*. Pekel, Zavod Volosov hram, 2019.

- Kyovsky, Rudi: Novi dokumenti o boljševiskem režimu v Prekmurju leta 1919. *Naši razgledi*, 5. (1956), 8.
- Kyovsky, Rudi: Revolucionarno obdobje v Slovenski krajini (Prekmurju) po Prvi svetovni vojni. In Bogo Grafenauer (szerk.): *Prekmurski Slovenci v zgodovini: Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1961.
- Lipušček, Uroš: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919. Vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej*. Petanjci, Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2019.
- Lorenčič, Darjan: *1919: Rdeče Prekmurje*. Pikel, Zavod Volosov hram, 2019.
- Novak, Vilko: Zsiga Tibor: Muravidéktől Trianonig. *Zgodovinski časopis*, (1997). 3. 428–430.
- Novak, Vilko: *Zgodovina iz spomina/Történelem emlékezetből*. Ljubljana, Založba ZRC – ZRC SAZU 2004.
- Slavič, Matija: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1999.
- Titl, Julij: *Murska republika 1919*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1970.
- Ude, Lojze: *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919*. Maribor, Založba obzorja, 1977.
- Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.

The Image of the Mura Republic in Slovene Historiography

The historical role of the Mura Republic, the short-lived state which proclaimed independence from the Hungarian Soviet Republic, was subject of a heated debate during the period of the second Yugoslavia. The Slovenian researchers disagreed whether Vilmoš Tkalec's (Tkálec Vilmos) republic was a revolutionary or explicitly counter-revolutionary formation. The first Marxist historical analyses of the subject appeared in the 1950s: Rudi Kyovsky and Miroslav Kokolj tried to prove its anti-revolutionary nature. The Slovenian economic historian, Julij Titl expressed the opposite opinion in his 1970 monograph, the only independent work on the Mura Republic. In his book, Titl called Tkalec a "socialist revolutionary" and his republic, inhabited mostly by Prekmurje Slovenes, a "national republic", which he said was "a step towards the complete liberation of the Mura region, towards joining the mother nation". The topic was raised again at a large-scale conference in 1979 in Radenci. In the study volume of the conference, the already mentioned Miroslav Kokolj published a long study summarising the events of the Mura region between 1918 and 1919, in which he refuted Titl's thesis and asserted the counter-revolutionary nature of Tkalec's state. After the regime change, in the independent Republic of Slovenia, the ideological interest in the "revolutionary years" after the First World War passed as the Mura Republic has proved to have little to do with the right of nations to self-determination, and the Prekmurje Slovenes' aspiration for independent statehood.

Vákát oldal

Pécs központja 1920-ban

Forrás: Fortepan / Erky-Nagy Tibor